

Stanovisko In IUSTITIA, o.s.,

k textu doc. JUDr. PhDr. Miroslava Mareše, PhD.,

Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům

Zpracovala ke dni 30.1.2012 Mgr. Klára Kalibová, In IUSTITIA

bez jazykové korektury

Předkládáme toto Stanovisko v reakci na studii doc. Mareše *Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům*. Naše zkušenost s poskytováním právní pomoci obětem trestné činnosti z nenávisti, nás vede k některým oponentním závěrům. Věříme, že Stanovisko může podnítit zajímavou diskuzi o vztahu mezi trestnou činností z nenávisti a konceptem politického extremismu.

Základní osa našeho stanoviska spočívá v tom, že **koncept extremismu nevyklučuje koncept trestné činnosti z nenávisti** (hate crime, pozn. termíny jsou používány pro zjednodušení zástupně), současně **však by bylo velmi krátkozraké koncept trestné činnosti z nenávisti odmítat jako nepůvodní či českému prostředí nevlastní. Důsledky takového přístupu povedou ke kriminalizaci, a současně také prevenci, pouze té trestné činnosti, kterou budou páchat tzv. extremisté, nikoli adekvátně pak k trestné činnosti s národnostní, rasistickou, náboženskou, homofobní, třídní či podobnou jinou pohnutkou páchané ne-extremisty.** Na rozdíl od konceptu extremismu je koncept trestné činnosti z nenávisti **konceptem právním**, a do značné míry více srozumitelným, než koncept extremismu. Z orgánů činných v trestním řízení jsou to především soudy a státní zastupitelství, pro které je koncept extremismu vzdálený, a jsou schopny operovat s příznačnější terminologií rasisticky, etnicky, nábožensky či třídně motivovaná trestná činnost. Policie pak se především s ohledem na intenzivní aktivitu ministerstva vnitra orientuje po ose extremismus – neextremismus.

Nelze souhlasit s tvrzením, že **koncept extremismu je v ČR vžitý a je tradičně pevnou součástí vládní politiky, specificky pak resortní politiky ministerstva vnitra** (*Problematika Hate Crime, str. 34*). Koncept extremismu je součástí činnosti ministerstva vnitra zhruba od poloviny 90tých let. A dlouhodobě fungoval vedle konceptu trestné činnosti z nenávisti v obsahovém slova smyslu. (Ještě například v roce 1999 Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 1999 obsahuje stať *Trestná činnost motivovaná rasovou, národnostní a jinou nesnášenlivostí nebo páchaná představiteli extremistických skupin*, dostupné zde <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/extremis/1999/index.html>. Od roku 2000 bez dalšího vysvětlení je tato trestná činnost považována za extremistickou trestnou činností). Součástí vládní politiky jsou oba koncepty současně, alespoň **dle současného prohlášení vlády**, která se zavazuje, že *povede rozhodný boj proti všem druhům rasové, třídní a sociální nesnášenlivosti a nenávisti*. Se znepokojením pak vláda sleduje *rostoucí projevy extremismu a zavazujeme se přijmout rázná opatření k jejich eliminaci*. (dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf).

Samotné **resortní předpisy a předpisy OČTŘ** trestnou činností z nenávisti rozeznávají jako závažnou a indikovanou pro zvláštní přístup policejních orgánů, ať při vyšetřování nebo při poskytování pomoci obětem (např. Pokyn NSZ 8/2009, čl. 73: *SZ při dozoru ve věcech trestných činů spáchaných z nenávistné pohnutky, spočívající v rasové, národnostní, náboženské či jiné nenávisti (...)* dbá na provedení všech úkonů potřebných ke zjištění pohnutky pachatele. Dále pak Závazný pokyn policejního prezidenta 97/2010 Sb., k provedení krizové intervence).

Studie *Problematika Hate Crime* pak dále uvádí, že problémy nevznikají, pokud je pachatel jako extremistický ve statistikách identifikován (str. 35). Je vhodné se zamyslet nad tím, **kdo pachatele jako extremistického identifikuje a zda by měly být vedeny seznamy extremistických pachatelů**. V prvním případě je odpověď logická – orgány činné v trestním řízení na základě provedení dokazování a vlastního hodnocení, pochopitelně vedeny

odpovídající metodikou, tento postup nezpochybňujeme. Je však otázkou, zda například identita pachatele JUDr. J.Š., který byl zproštěn obžaloby, neboť pravici zvedal společně s kolegy, tedy ve spolupachatelství a nikoli nebezpečně pro společnost, mediální zpráva zde: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/regiony/jihomoravsky/clanek.phtml?id=723481>, judikát NS 7 Tdo 634/2011), je více extremistou nebo více advokátem, a zda tedy jeho činnost je extremistická nebo neextremistická, když v podstatě naplňuje všechny znaky trestné činnosti z nenávisti. Osobně bychom pak k vedení jakýchkoli seznamů byli velmi opatrní, byť se ztotožňujeme s principem nutné ostražitosti vůči entitám více či méně usilujícím o likvidaci demokratického zřízení.

Nelze souhlasit s tezí, že koncept trestné činnosti z nenávisti, je konceptem anglosaským, resp. spíše ještě konceptem ryze americkým. Terminologicky pochopitelně je tento závěr nasnadě, **nikoli však obsahově.** Zatímco je skutečně možné přisvědčit závěrům, že „hate crime“ se poprvé začíná objevovat ve Spojených státech, a toto jeho objevování je spojeno téměř výlučně s emancipací do té doby perzekuovaných menšin, situace v Evropě je jiná. Obsahově se státy s etnickou, národnostních a rasistickou záští usilují vypořádat již před válkou (například předválečné Československo zákonem na ochranu republiky, trestným činem Rušení obecného míru: *Kdo veřejně popuzuje k násilnostem nebo jiným nepřátelským činům proti jednotlivým skupinám obyvatelů pro jejich národnost, jazyk, rasu nebo náboženství nebo proto, že jsou bez vyznání, trestá se (...)*). K dalšímu logickému mezinárodnímu i vnitrostátní rozvoji dochází po II. světové válce, a pak skokově v souvislosti s potřebou chránit zdravotně postižené, osoby definované věkem či sexuální orientací, a potřebou kriminalizovat popírání genocidia, případně snahy o reinstalaci některého radikálního politického hnutí. **Koncept trestné činnosti z nenávisti je tedy v českém právním systému přítomen zhruba osm desítek let, extremistická doktrína v jeho vně necelé dvě.**

Domníváme se, že **rozdělení populace pachatelů trestné činnosti z nenávisti na extremisty a neextremisty je nevhodné.** Předně extremistou totiž není ten, kdo je aktivní nějakém tzv. extremistickém hnutí, ale ten, kdo drží extremistické postoje, čili je přichylný k akceptaci a následné podpoře a propagaci rasistických, antisemitických, islamofobních, homofobních a jiných postojů nesnášenlivosti, a jedná dle nich. Pokud budeme trvat na rozdělování pachatelů trestné činnosti z nenávisti na extremisty a neextremisty, budeme de facto kriminalizovat členství osob v některém hnutí. Bez ohledu na to, že by soudy měly při stanovení druhu a výše trestu přihlídnout k *osobním (...)* a *jiným poměrům*, nejeví se jako v demokratické společnosti obhajitelný postup, kdy by mělo být plošně s členy extremistických skupin v trestním procesu zacházeno jiným způsobem než s nečleny. Nadto takové rozdělování bude přinášet i takové komplikace a teritoriální rozdíly, které budou spočívat v tom, že v některých případech bude policejní orgán prokazovat „extremistickou“ minulost pachatele, v jiných případech nikoli, ačkoli se oba pachatelé budou s extremistickými hnutím ztotožňovat. K tomuto závěru nás vede praxe ve skutkově téměř identických případech.

Nutno podotknout, že z českých i zahraničních výzkumů vyplývá, že trestná činnost z nenávisti je páchaná pouze v minimu případů rasistickými skinheads (19%) (Štěchová: 2001), resp. členy tzv. hate groups (5%) (Dunbar:1997). Tedy, většina pachatelů trestné činnosti z nenávisti, **pochází z obecné populace.** Tuto skutečnost je nutné připustit a uznat. Bez toho totiž není možné úspěšně konstruovat bezpečnostní politiku, prevenci a represii.

Již nyní dochází k **neobhajitelné bagatelizaci** trestné činnosti z nenávisti za podmínky, že není páchána tzv. extremisty. Mezi právní kvalifikací trestné činnosti z nenávisti převládá trestný čin výtržnictví v neprospěch trestných činů s nenávistnou motivací. Kromě již výše zmíněného případu JUDr. J.Š. připomeňme například zproštění pachatelů – hip hoperů Pitvy, Hrobky a Řezníka a jejich klipu Konečné řešení, jež vyzýval k násilí vůči gayům,

bezdomovcům, Romům a cizincům. (<http://www.karaoketexty.sk/texty-piesni/reznik/konecny-reseni-reznikhrobkapitva-232897> <http://horrorcore.cz/reznik-hrobka-a-pitva-osvobozeni/>), a k jejichž zproštění došlo právě skrze nazírání trestného činu optikou jejich nepřislušnosti k extremistickému hnutí. V neposlední řadě zmiňme zdráhavost orgánů činných v trestním řízení kriminalizovat trestnou činnost z nenávisti páchanými obecnou populací v souvislosti s nepokoji ve Šluknově.

Kapitola 13 studie (str. 36 an.) pak velmi stručně znovu opakuje, že koncept hate crime vznikl v jiných kulturních souvislostech a své plédování ve prospěch konceptu extremistické trestné činnosti pak konstruuje v tom smyslu, že je třeba trestnou činnost extremistů sledovat z toho důvodu, že její motivace není v řadě případů prokázána a vypadáva ze statistik. Přitom na základě tak precizně dokumentované reality právní praxe, lze dovodit spíše to, že orgány činné v trestním řízení by měly být **dále vzdělávány v aplikaci norem trestné činnosti z nenávisti, než to, že bychom „pro jistotu, že by to nevyšlo“, měli zavádět další statistiku extremistických trestných činů postavenou na identitě jejich pachatelů.** To, že k nepochopení problematiky trestné činnosti z nenávisti dochází je fakt, který by však měl vést pouze ke zdokonalování metodik a dalšího vzdělávání orgánů činných v trestním řízení.

Navrhovaný **termín trestné činy s kolektivní předsudečnou motivací**, který autor pravděpodobně navrhuje jako alternativu anglickému *bias crime*, je velmi zajímavou konstrukcí. Nedomnívám se však, že bychom měli zavádět další termín, jehož objasňování a zviditelňování přinese přinejmenším zásadní časové nároky. Termín trestná činnost z nenávisti je termínem, který pomalu ale jistě proniká do vědy i praxe, viz publikační činnost kolegů Herczega či Čírtkové, již výše zmíněný Závazný pokyn policejního prezidenta či činnost nevládního sektoru. Pro tentokrát závěrečným argumentem ve prospěch konceptu trestné činnosti z nenávisti budiž fakt, že Česká republika není izolovaným ostrůvkem v oblasti právní a politické vědy. **Závazky plynoucí státu z účasti v mezinárodním a evropském společenství** se pochopitelně promítají i do konceptualizace ochrany národnostních, etnických, náboženských a jiných sociálních skupin. Jinými slovy Česká republika prakticky nemůže odstoupit od současného pojetí trestné činnosti z nenávisti, neboť by tím porušila své závazky.

Tedy navrhuje učinit tyto **závěry**

- trestnou činnost z nenávisti **rozeznat** jako závažnou trestnou činnost ovlivňující kohezi společnosti a vnitřní bezpečnost státu, a v tomto smyslu konstruovat široká preventivní opatření ve prospěch celé společnosti, nikoli pouze extremistů, s významnou preferencí zájmů obětí
- trestnou činnost z nenávisti přestat oficiálně vnímat jako trestnou činnost na menšinách a tedy její prevenci a represii již dále **nedefinovat jako postupy ve prospěch menšin** (takový postup povede pouze k celkovému odmítnutí konceptu)
- působení proti tzv. extremistickým skupinám zaměřit identifikaci a zamezení jejich postupného pronikání do sfér běžné společnosti (kupř. advokacie), využívání moderních postupů a navazování přeshraniční spolupráce, stejně tak jako na

tématizování faktu, že témata krajní pravice (příp. levice) jsou již dlouhodobě přítomna v rétorice některých zcela neextremistických politických stran a hnutí

- jinými slovy konstatovat trestnou činnost z nenávisti páchanou extremisty jako závažnou, nikoli však výlučnou a limitující, a konstatovat až 95% (89%) výskyt pachatelů trestné činnosti z nenávisti mimo tyto extremistické struktury
- intenzivně sledovat a identifikovat **trendy v prevenci a represí trestné činnosti z nenávisti**, zejména té směřované vůči osobám s postižením, osobám definovaným věkem, osobám definovaným sexuální orientací a osobám definovaným svých sociálním statusem.

S využitím literatury:

Ehrlich, H.J. (2009). *Hate Crimes and Ethnobiology: The History, Current Affairs, and Future of Discrimination in America*. Boulder, CO: Westview Press.

Hate Crime Laws. A Practical Guide (2009). Warsaw: OSCE/ODIHR.

Herek, G. M. Berill, K.T. (eds.) (1992). *Hate Crimes. Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men*. London: SAGE.

Herczeg, J. (2008). *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI.

Kol. autorů (2010). *Zapomenuté oběti. Násilí z nenávisti a poradenství pro jeho oběti*. Praha: Foundation Remembrance, Responsibility and Future, Kulturbuero Sachsen, In IUSTITIA. Dostupné zde <http://www.in-ius.cz/dwn/zapomenute-obeti/zapomenute-obeti-final.pdf>

Kalibová, K. (ed.) (2011). *Násilí z nenávisti, rasismus a média*. Praha: In IUSTITIA. Dostupné zde <http://www.in-ius.cz/dwn/nzn-rasis-media/in-iustitia-publikace-media.pdf>

Lawrence, F.M. (2002). *Punishing hate: bias crimes under American law*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

McDevitt, J., Levin, J. and Bennett, S. (2002). *Hate Crime Offenders: An Expanded Typology*. *Journal of Social Issues*, 58: 303–317.

Perry, B. (2001). *In the Name of Hate*. New York: Routledge.

Štěchová, M. (2001). *Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti*. Praha: IKSP. Dostupné z <http://www.ok.cz/iksp/docs/266.pdf> (cit.15.9.2011).